

Paper type:
Research paper

Abstract

The Relationship between the Principles of Curriculum and Educational Planning of Wisdom-Oriented School and the National Curriculum Document: A Case Study of Sabzevar Islamic School

■Nayereh Rahmani¹ ■Zahra Zahedi-Wafa² ■Sara Yazdi³

- **Objective:** to make a comparative study of the principles of curriculum and educational planning of wisdom-oriented schools with the national curriculum document
- **Method:** case study of the Islamic school has been undertaken. Therefore, it is a descriptive-comparative applied research that has been analyzed using the Bredi method. The statistical population includes the national curriculum document and documents in the Islamic school and lectures, which have been examined by counting method. In addition to documents, the data collection tools include a questionnaire and supplementary interviews with 3 scholars, and to validate the results, focal groups with the presence of 12 scholars were used.
- **Findings:** in addition to paying attention to the concepts in the principles of the national curriculum and its implementation, the mentioned collection contributes to the development of Quranic culture and literacy; Deepening divine piety and self-control; Paying attention to the two-way relationship between education and cultivation with teaching the book and wisdom and practicing it; Promoting and deepening the culture of modesty, chastity and hijab; Use of conductor in the role of facilitator and scholar in the role of deputy; Training the wise instead of the student; Emphasis on the use of useful and applied sciences; Paying attention to the real areas of learning and holding numerous and wise journeys; Convening meetings of a single nation; Attention to flourishing from within the learner; The scientific movement, from the brief to the detailed and the whole to the details and the lack of emphasis on the need for age segregation, have taken serious care and paid close attention.
- **Conclusion:** The implementation of the principles of the national curriculum according to the above-mentioned components in wisdom-oriented schools lays the foundation for the realization of monotheism in the structure of cultivation and education.

Keywords: curriculum planning, schools, wisdom foundation, National Curriculum Document, Sabzevar Islamic School.

- Citation:** Rahmani, N, Zahedi Wafa , Z, Yazdi ,S.(2022). The Relationship between the Principles of Curriculum and Educational Planning of Wisdom-Oriented School and the National Curriculum Document: A Case Study of Sabzevar Islamic School. *Applied Issues in Islamic Education*, 7(3): 65-87

Received: 2022/04/17

Accepted: 2022/12/03

Published: 2022/12/21

1. **Corresponding Author:** Assistant Professor of the Educational Management, Department of Educational Sciences, Imam Sadeq University -Female Campus, Tehran, Iran.

Email: nrahmani2008@yahoo.com 0000-0002-9197-2766

2. MA student in the Faculty of Educational Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Email: za.vafa77@yahoo.com 0000-0001-6501-8824

3. MA student in the Faculty of Psychology of Medical Sciences, Azad University. Tehran, Iran.

Email: sarayazdzadeh@yahoo.com 0000-0002-3190-7620

نسبت اصول برنامه‌ریزی درسی و تربیتی مدرسه حکمت‌محور با سند برنامه درسی ملی: مطالعه موردی مکتب اسلامی سبزووار^۱

■ نیره رحمانی* ■ زهرا زاهدی‌وفا** ■ سارا یزدی***

● هدف: پژوهش حاضر با هدف مقایسه تطبیقی اصول برنامه‌ریزی درسی و تربیتی مدارس حکمت بنیان با سند برنامه درسی ملی انجام شده و به مطالعه موردی یکی از مراکز آموزشی با رویکرد حکمت پرداخته شده است.

● روش: یک پژوهش کاربردی است که به شیوه توصیفی - تطبیقی است و با استفاده از روش بردی داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. جامعه تحقیق شامل سند برنامه درسی ملی و اسناد موجود در مکتب اسلامی و سخنرانی‌ها می‌باشد که نمونه به شیوه تمام‌شماری مورد بررسی قرار گرفته است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات علاوه بر اسناد، شامل پرسشنامه و مصاحبه تکمیلی با ۳ تن از صاحب‌نظران است که جهت اعتبارسنجی نتایج از گروه‌های کانونی با حضور ۱۲ نفر از ایشان استفاده شده است.

● یافته‌ها: مجموعه یاد شده در پیاده‌سازی اصول برنامه درسی ملی، به توسعه فرهنگ و سواد قرآنی؛ تعمیق تقوای الهی و مهارت خویش‌تن‌داری؛ توجه به رابطه دوسویه تربیت و تزکیه با تعلیم کتاب و حکمت و عمل به آن؛ ترویج و تعمیق فرهنگ حیا و عفاف و حجاب؛ استفاده از هادی در نقش تسهیل‌گری و علمدار در نقش معاون؛ تربیت حکمت‌جو به جای دانش‌آموز؛ تأکید بر بهره‌گیری از علوم نافع و کاربردی؛ توجه به عرصه‌های واقعی یادگیری و برگزاری سفرهای

□ تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۸ □ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۱/۰۹/۱۲ □ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۰ □ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۹/۳۰

۱. نتایج پژوهش حاضر برگرفته از دستاوردهای هسته پژوهشی مجرا (مدارس جریان‌ساز) می‌باشد.

*نویسنده مسئول: دکتری مدیریت آموزشی گروه علوم تربیتی. دانشگاه امام صادق (ع) - پردیس خاوران - تهران. ایران.

E-mail: nrhamani2008@yahoo.com ID 0000-0002-9197-2766

** دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت منابع انسانی دانشکده علوم تربیتی دانشگاه شهید بهشتی. تهران. ایران.

E-mail: za.vafa77@yahoo.com ID 0000-0001-6501-8824

*** دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی دانشکده روانشناسی علوم پزشکی دانشگاه آزاد. تهران. ایران.

E-mail: sarayazdizadeh@yahoo.com ID 0000-0002-3190-7620

متعدد و حکیمانه؛ تشکیل جلسات امت واحده؛ توجه به جوشش از درون یادگیرنده؛ حرکت علمی از اجمال به تفصیل، کل به جزء و عدم تأکید بر لزوم تفکیک سنی اهتمام جدی ورزیده و مورد توجه قرار داده است و از سوی دیگر لازم است اصول جامعیت و یادگیری مستمر مورد بررسی و مذاقه بیشتر این مجموعه قرار گیرد

● نتیجه گیری: پیاده سازی اصول برنامه درسی ملی با توجه به مؤلفه های فوق الذکر در مدارس حکمت محور زمینه ساز تحقق نظام توحید در ساختار تزکیه و تعلیم می باشد.

واژه کلیدی: برنامه ریزی درسی، مدارس، حکمت بنیان، سند برنامه درسی ملی، مکتب اسلامی سبزوار

مقدمه

تعلیم و تربیت یکی از ضرورت های اساسی زندگی انسان ها برای قرار گرفتن آن ها در مسیر صحیح و مطلوب زندگی و از مهم ترین زیرساخت های تعالی همه جانبه کشور و ابزار جدی برای ارتقای سرمایه انسانی شایسته کشور در عرصه های مختلف است (بهرامیان، نادى و کریمی، ۱۳۹۹). لذا فرآیند تربیت باید به گونه ای باشد که طی آن تفکر و تعقل و حکمت پرورش یابد.

منظور از حکمت در اسلام، بینشی است مبتنی بر وحی، هماهنگ با فطرت که با رویکرد پیشگیرانه و ملازم با رشد، بر اساس استدلال عقلانی و در راستای سعادت انسان، در فعل آدمی تجلی می یابد و استحکام مطابق واقع را در همه امور مورد توجه قرار می دهد. بنابراین حکیم به کسی گفته می شود که با به کارگیری علم صحیح، فرایند کارهای خود را به گونه ای تدبیر می کند که مرحله به مرحله می داند چه کاری را در چه جایگاهی و با توجه به چه نتایجی انجام دهد (رحمانی و دیالمه، ۱۳۹۸).

تأملی در کلام امامان شیعه (ع) نشان می دهد حکمت ارزش افزوده برای حیات دنیوی و اخروی تولید می کند و موجب ارتقای علم و دانش (آمدی، ۱۳۸۶، ج ۸۲۷۹)، صبر در برابر مخالفت مخالفان (الکراجکی، ۱۴۱۰ق، ج ۱: ۳۱۹)، موقعیت اجتماعی افراد از نظر دیگران، شرافت و کرامت انسانی می شود تا جایی که رسول خدا (ص) رشک بردن را تنها در دو جا سزاوار می داند: «بر مردی که دارایی خدادادی اش را در راه حق هزینه کند و دیگر آن که حکمت خدادادی اش را در داوری و آموزش به کار برد.» (متقی، ۱۴۱۹، ج ۶: ۳۵۹).

ملاحظه رفتار فارغ التحصیلان مراکز مختلف آموزشی و برخورد آن ها با مسائل در

زندگی، نحوه ارتباط آن‌ها با یکدیگر و با جامعه و همچنین نقش آن‌ها در سازمان‌ها و مؤسسات گوناگون، همگی این حقیقت را مدلل می‌دارند که تعلیم و تربیت به شکل سنتی دیگر جوابگوی شرایط جدید و تغییر یافته و یا در حال تغییر جامعه نیست و بسیاری از مفروضات تربیتی نیاز به اصلاح و تجدید نظر دارند (بینش، کشتی‌آرای، یوسفی و یارمحدیان، ۱۳۹۳). توسعه حکمت در مدارس از ضرورت‌های نوپدیدی است که رهبری مدرسه در نسبت با آن در مسیر فرا دانشی خود نوآوری و ابداعات توسعه بخش مدرسه را به اعمال مؤثر بر عملکرد ذینفعان مدارس بدل خواهد نمود. آمیختگی حکمت در رهبری مدرسه به مثابه ارتباط پویای فرایندی با مشارکت صحیح با محیط درون و برون مدرسه‌ای، توجه به شعور عمومی تسهیل‌گری در ارتباطات تیمی و خلق فرایندهای اجتماعی کردن فراگیران و نیز زمینه‌ساز اجرای مناسب مدیریت مشارکتی حداکثری و آموزش و پرورش توأمان در مدرسه خواهد بود (نوروزیان‌امیری، خلخالی و شکیبایی، ۱۳۹۸).

به اعتقاد نظریه‌پردازان حوزه آموزش، ورود حکمت به سازمان‌های آموزشی و در سطوح مختلف آموزش رسمی و فرصت‌های غیررسمی برای یادگیری، افزایش تأمل و تعمق در فرایندهای آموزشی، افزایش مهارت فکر کردن و تأمل در دانش‌آموزان و معلمان را به همراه دارد (Harms, 2014). ورود حکمت به مدارس مستلزم خروج از تدریس سنتی و تجدید نظر در اهمیت و ارزش تدریس، توجه به تجربیات شخصی معلم، الهام بخشیدن به شور و شوق یادگیری دانش‌آموزان (Huisheng, 2007)، آموزش نحوه قضاوت‌های حکیمانه (Sternberg, 2001)، ایجاد جو یادگیری مادام‌العمر و حفظ تعادل بین امور (Rowley, 2006) و ترغیب معلمان به تولید ایده‌های نوآورانه و قدرتمند (Kunzmann & Baltes, 2005) است. به عنوان مثال مدرسه بین‌المللی حکمت در کشور هند از طریق توجه به علایق و پتانسیل‌های فردی دانش‌آموزان، توجه به یادگیری مادام‌العمر، ارزش‌های اخلاقی سالم، کاوشگری، ایجاد روحیه خلاقانه، پرورش قوای ذهنی (Kaur, 2013)، یادگیری مبتنی بر فعالیت، مشارکت والدین، ایجاد محیط آموزشی امن، قرار گرفتن در معرض فعالیت‌های توسعه جامع و با استفاده از معلمان آموزش دیده در جهت پرورش حکمت در دانش‌آموزان گام بر می‌دارد (Adams, 2007).

وقتی صحبت از مدارس حکمت‌محور به میان می‌آید، صحبت از تغییر در ارکان و

عناصر و عوامل تشکیل دهنده مدرسه است؛ قرآن محوری در برنامه درسی و حاکمیت نگاه توحیدی در فرایند تعلیم و تربیت با بهره‌گیری از عقلانیت و حیانی؛ ارتقاء سطوح یادگیری از نگاه جزیره‌ای به علم و دانش به سمت کسب حکمت و بصیرت؛ توجه به نقش فعال، داوطلبانه و آگاهانه مربی؛ توجه به نقش مرجعیت مربی در هدایت تربیتی؛ فعال‌سازی مربیان در فرآیند یادگیری و ترغیب آنان نسبت به یادگیری مستمر؛ توجه به ملاحظات اخلاقی؛ مشارکت و تعامل مؤثر مربی، مربی، خانواده‌ها و سایر گروه‌های ذینفع، ذیربط و ذی‌صالح؛ پایداری هویت ملی با تأکید بر تعمیق باورها و ارزش‌های اسلامی مورد توجه قرار می‌گیرد (رحمانی، ۱۳۹۸).

بر اساس مطالب یاد شده، عده‌ای از طلاب و روحانیون جوان ساختاری مبتنی بر مبانی اسلام و انقلاب محقق کرده‌اند تا در راه انسان‌سازی و تربیت سربازان واقعی برای اسلام و امام عصر(عج) و در مسیر تحقق جامعه توحیدی گام بردارند. این حرکت از سال ۱۳۹۶ با ده سال سابقه کار تربیتی در مدارس و مساجد در قالب یک نهاد مردمی و تحت عنوان مکتب اسلامی فعالیت گسترده خود را از سبزواری آغاز نموده است و در حال حاضر مراکزی در سایر استان‌ها در حال شکل‌گیری است.

در همین مسیر مفاهیمی چون تربیت، تزکیه، تعلیم، فطرت، رشد، هدایت، تحقق و ساختار را بر اساس مبانی حضرت امام خمینی رحمه‌الله و اندیشه انقلاب تعریف کرده و با شناخت اصل توحید، تمام این امور مهم را در یک ساختار اجرایی در چندین نقطه کشور پیاده نموده‌اند. در واقع مهم‌ترین هدف از این حرکت، قبل از تولید محتوا، ایجاد ساختار است. چرا که معتقدند برای تحقق هر امری لازم است که ابتدا ساختار مربوط به آن ایجاد شود، عالمی که مخلوق خداوند است نظام و ساختار دارد و این ساختار ذیل توحید و ولایت است، لذا از ساختارهای غلط به ساختارهای توحیدی و تمدن‌ساز رجوع کرده و به ویژه از ساختار غلط مدرسه هجرت کرده و مدعی اند به دنبال تربیت انسان‌های حکیمی هستند که خودشان رشد کنند نه این که ما آن‌ها را رشد دهیم. از این رو در این ساختار متعلم و یا دانش‌آموز تعریف نمی‌شود، بلکه از حکمت جو یاد می‌شود و به جای معلم از عنوان **هادی** استفاده می‌شود که نقش هدایت‌گر و برداشتن مانع از سر راه دانش‌آموزان را دارد؛ هیچگاه دخالت و تصدی‌گری نمی‌کند، بلکه زمینه‌هایی برای رشد و شکوفایی فطرت را کشف می‌کند و مقابل مخاطب قرار می‌دهد. همچنین **علمداران**

نقش معاون، برنامه‌ریز و ترویج مکتب را برعهده دارند و دوره‌هایی جهت دانش‌افزایی و خودسازی می‌گذرانند.

مکتب اسلامی سبزوار، با شعار تحقق نظام توحید در ساختار تزکیه و تعلیم و دوری کردن از نظریه‌پردازی صرف و تأکید بر بهره‌گیری از علوم نافع و کاربردی، تأکید ویژه‌ای بر برنامه درسی حکمت‌جوین دارد (اسماعیل‌زاده، ۱۴۰۱). طراحی برنامه درسی بر این تمرکز می‌کند که چه دانش، مهارت و ارزش‌هایی را فراگیران باید بیاموزند؛ چه تجربه یادگیری باید در زمینه نتایج یادگیری در نظر گرفته شده ارائه شود، آموزش و یادگیری در سامانه آموزشی چگونه می‌تواند برنامه‌ریزی، اندازه‌گیری و ارزشیابی شود (اشرفی سلطان احمدی، کیهان، ملکی آوارسین و یاری حج عطالو، ۱۴۰۰). ضرورت توجه به برنامه درسی با وقوع رویدادها و تحولات فزاینده در ابعاد مختلف جامعه، گسترش علوم و دانش‌ها، رشد فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات و نیز بروز و ظهور نیازهای جدی فردی و اجتماعی منجر به تولید سند برنامه درسی ملی گردید و بر اساس آن تغییرات برنامه‌های درسی با هدف تدارک فرصت‌های تربیتی متنوع و جامع برای دانش‌آموزان به‌منظور کسب شایستگی‌های لازم در جهت درک و اصلاح موقعیت بر اساس نظام معیار اسلامی مورد توجه قرار گرفت (امانی طهرانی، ۱۳۹۶).

برنامه درسی ملی به‌عنوان یکی از زیر نظام‌های اصلی سند تحول بنیادین به‌منزله نقشه جامع یادگیری، زمینه تحول همه‌جانبه، گسترده و عمیق در مفاهیم و محتوای آموزشی را فراهم می‌آورد و با تدارک فرصت‌های تربیتی متنوع و جامع درصدد است تا امکان کسب شایستگی‌های لازم جهت درک و اصلاح موقعیت بر اساس نظام معیار اسلامی توسط دانش‌آموزان را میسر سازد و آنان را برای تکوین و تعالی پیوسته هویت خویش تا دستیابی به مراتبی از حیات طیبه یاری رساند (عباسی و فضلی‌خانی، ۱۳۹۴). سند برنامه درسی ملی با تکیه بر اصول دین‌محوری، تقویت هویت ملی، اعتبار نقش یادگیرنده، اعتبار نقش مرجعیت مربی، اعتبار نقش پایه‌ای خانواده، جامعیت، توجه به تفاوت‌ها، تعادل، یادگیری مادام‌العمر، جلب مشارکت و تعامل، یکپارچگی و فراگیری به‌صورت هماهنگ، درهم تنیده مترصد سیاست‌گذاری و مدیریت برنامه‌های درسی و تربیتی از سطح مدرسه تا سطح ملی است.

به‌نظر می‌رسد، مکتب اسلامی سبزوار با تأکید بر محتوای قرآن، روایت، طب، آداب،

ریاضیات، ادبیات و برگزاری دوره‌های پراکنده و فشرده کوتاه مدت با موضوعات و مسائل مبتلا به خانواده‌ها و نوجوانان امروزی، نقش تسهیل‌گرایانه هادی و برنامه‌ریزی علمداران، توجه به تفاوت‌های فردی و عدم تفکیک‌سنی، تناسب و توازن در توجه به ساحت‌های تربیتی مطرح در سند تحول بنیادین، جلب مشارکت و تعامل مؤثر مربی، مربی و خانواده‌ها، بر اصول ناظر بر برنامه درسی و تربیتی مطرح در سند برنامه درسی ملی توجه نموده و از اقدامات متنوع و گوناگونی در جهت پیاده‌سازی اصول بهره می‌گیرد. لذا پژوهش حاضر با توجه به اهمیت این اصول در برنامه‌های مکتب اسلامی سبزوار به بررسی نسبت آن با اصول برنامه‌ریزی درسی و تربیتی مطرح در سند برنامه درسی ملی پرداخته است.

در بررسی پیشینه مطالعاتی درخصوص موضوع فوق مشاهده می‌شود، تا کنون پژوهشی به تطبیق اصول مطرح در سند برنامه درسی ملی با اصول برنامه درسی یکی از رویکردهای رایج مدرسه‌ای نپرداخته است و از سوی دیگر رویکرد مدرسه حکمت‌محور از رویکردهایی است که در سال‌های اخیر در داخل کشور مورد بررسی قرار گرفته و لذا مجموعه مدونی که به شناسایی و طبقه‌بندی این اصول پرداخته باشد، در دسترس نیست. نوروزیان امیری، خلخالی و شکیبایی (۱۳۹۸)، با هدف مفهوم‌سازی مدیریت حکمت‌بنیان مدرسه به این نتیجه دست یافتند که مدیریت حکمت بنیان مدرسه با اتکا به عوامل نگرشی، نظری و سازمانی قابل‌بازشناسی است و تحت‌تأثیر شرایط مداخله گرمحیطی و سیاست‌های کلان (قابلیت‌های عملی، فرهنگی، معنوی و نظری) توسعه یافته و از طریق به‌کارگیری راهبرد رهبری حکیمانه موجب توسعه حکمت در مدارس، بالندگی فرهنگی و تحقق اهداف نافع مدرسه خواهد شد.

مدل ترکیبی حکمت، هوش و خلاقیت در مدارس بیان می‌کند که می‌توان با اهمیت قائل شدن برای خردمندی دانش‌آموزان، تفکر پویا را طرح‌ریزی نموده و درخصوص شیوه ایجاد قدرت قضاوت و تصمیم‌گیری حکیمانه در دانش‌آموزان مطالعه کنند. معلمان افرادی خردمند، با تجربه و صبور هستند که با الگودهی حکمت و خروج از تدریس سنتی، تفکر گفتگویی، تجربه‌گری، غنای محیط آموزشی، فعالیت‌های مشارکتی و الهام بخشیدن به شور و شوق یادگیری در دانش‌آموزان برای بهبود کیفیت جامع تدریس تلاش کنند (Sternberg, 2009).

نظریه‌پردازان با بررسی برنامه درسی حکمت‌محور به این نتیجه دست یافتند که این برنامه مربیان را به‌عنوان متخصصان پیشرو در جهت آموزش شیوه‌های زندگی دموکراتیک در نظر می‌گیرد و رویکرد کل‌نگر، درک اجتماعی و قضاوت منطقی را در یک فرایند حل مساله برای توسعه برنامه درسی دنبال می‌کند (Castner, Schneider & Henderson, 2020). با توجه به موارد مطروحه، در جامعه فعلی با مدارس سنتی نمی‌توان دانش‌آموختگان را برای زندگی فردا آماده کرد و برای این که دانش‌آموختگانی حکیم، بصیر، اندیشه‌ورز و زمان‌شناس با قدرت تحلیل و قضاوت منطقی مسائل داشته باشیم توجه به اسناد بالادستی و پیاده‌سازی آن در تمامی عرصه‌های تعلیم و تربیت مورد تأکید می‌باشد و از آنجا که مکتب اسلامی سبزوار با شعار تحقق نظام توحید در ساختار تزکیه و تعلیم فعالیت خود را آغاز نموده است و در حال گسترش تفکر فکری خود در استان‌های مختلف کشور می‌باشد، لذا پژوهش حاضر با بررسی تطبیقی اصول برنامه‌ریزی این مجموعه با اصول برنامه‌ریزی سند ملی برنامه درسی به دنبال پاسخگویی به این سؤال می‌باشد که اصول برنامه‌ریزی درسی و تربیتی سند ملی برنامه‌ریزی درسی جمهوری اسلامی ایران (وضعیت مطلوب) چه نسبتی با اصول جاری در برنامه‌های مکتب اسلامی سبزوار (وضعیت موجود) دارد؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر یک پژوهش کاربردی به شیوه توصیفی - تطبیقی است که با استفاده از روش بردی انجام شده است. این الگو شامل چهار مرحله: توصیف، تفسیر، همجواری و مقایسه است (آقازاده، ۱۳۸۹). جامعه آماری شامل سند برنامه درسی ملی و اسناد موجود در مکتب اسلامی (مکتب اسلامی، تحقق نظام توحیدی در ساختار تزکیه و تعلیم و بسته راهبردی علمداران) و مصاحبه با ۱۲ نفر از علمداران می‌باشد که نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند و تا زمانی که داده‌ها به اشباع نظری برسد ادامه یافت. ابزار جمع‌آوری اطلاعات چک لیست فهرست واریاسی اسناد، مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته و همچنین پرسش‌نامه محقق ساخته جهت اعتبارسنجی یافته‌ها می‌باشد. در راستای انجام مصاحبه، پروتکل آن تهیه و پس از پرداختن به ضرورت بررسی موضوع، سؤالات کلی که بر گرفته از مؤلفه‌های سند برنامه درسی ملی بود، مطرح شد و در اختیار

مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت و در نهایت با تعیین وقت قبلی مصاحبه‌ها به صورت حضوری و مجازی صورت پذیرفت.

پس از انجام مصاحبه و استخراج مفاهیم مرتبط با اصول برنامه درسی ملی جهت اعتبارسنجی و تعیین درجه توافق مصاحبه‌شوندگان با مفاهیم استخراج شده، پرسش‌نامه محقق‌ساخته‌ای تنظیم و مفاهیم استخراج شده از مکتب اسلامی، جهت تأیید و میزان تناسب آن با مؤلفه‌های موجود از علمداران سؤال شد. در نهایت جهت سنجش روایی پرسش‌نامه، از روایی محتوایی استفاده شد و پایایی آن جهت تعیین میزان انسجام و هماهنگی درونی مفاهیم استخراج شده از طریق ضریب آلفای کرونباخ حدود ۸۲ درصد تخمین زده شد. به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات، در ابتدای امر از طریق تحلیل محتوای قیاسی و بر اساس اصول برنامه درسی موجود در سند ملی، مفاهیم استخراج شدند و سپس مقایسه تطبیقی با استفاده از الگوی بردی، صورت گرفت. بر اساس الگوی یاد شده در مرحله توصیف وضعیت مورد مطالعه بر اساس شواهد و اطلاعات به دست آمده از منابع مختلف توصیف می‌شود. در مرحله تفسیر، اطلاعاتی که در مرحله نخست توصیف شده بود، مورد بررسی و تفسیر قرار می‌گیرد. در مرحله هم‌جوارسازی بر اساس اطلاعات به دست آمده در مراحل اول و دوم طبقه‌بندی و سازماندهی اطلاعات لازم انجام شده و اطلاعات در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند و در نهایت، در مرحله مقایسه، مسأله تحقیق در زمینه شباهت‌ها و تفاوت‌ها، مورد بررسی و مقایسه قرار گرفته و به گزاره‌های تحقیق پاسخ داده می‌شود (آقازاده، ۱۳۹۸). در پژوهش حاضر، پس از استخراج اصول سند برنامه درسی، با رویکرد قیاسی به تحلیل محتوای اسناد مکتب و محتوای مصاحبه‌های انجام شده پرداخته شد و محقق پس از هم‌جوارسازی اطلاعات مرحله اول و دوم به مقایسه مفاهیم و مؤلفه‌های دو مجموعه اهتمام ورزید.

یافته‌های پژوهش

پس از تحلیل محتوای اسناد و مصاحبه‌های انجام شده، مفاهیم استخراج شده از منابع جمع‌بندی شد و پس از طبقه‌بندی مفاهیم مشترک، جدول زیر بیانگر مقایسه تطبیقی بین تمامی اصول سند برنامه درسی و مفاهیم استخراج شده از آن و مکتب اسلامی سبزوار می‌باشد:

جدول ۱. مقایسه تطبیقی بین اصول سند برنامه درسی و مفاهیم استخراج شده در مکتب اسلامی سبزوار

اصول مطرح در سند برنامه درسی	مفاهیم موجود در سند برنامه درسی ملی	مفاهیم استخراج شده از اسناد مکتب اسلامی سبزوار	کد
دین محوری	● توحیدمحوری	● قرآن محوری، توحیدمحوری	س ۱، س ۲، م ۳، م ۱، م ۵، م ۶، م ۱۲، م ۴
تقویت هویت ملی	● تعمیق باورها و ارزش‌های اسلامی، فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، زبان و ادبیات فارسی، ارزش‌های انقلاب اسلامی، میهن‌دوستی، وحدت و انسجام فرهنگی، استقلال ملی و همبستگی اسلامی	● احساس همبستگی با اجتماع بزرگ ملی و وفاداری و فداکاری در راه آن؛ ولایت‌مداری، استقلال طلبی، مردم‌محوری، مجاهدت در راه احقاق حق مظلومان، آزاداندیشی، پیشرفت‌گرایی، پایبندی به آرمان‌های امام و شهدا، روحیه جهادی، ساده‌زیستی و عقلانیت انقلابی، شرکت در مراسم دینی-مذهبی، راهپیمایی‌ها و مراسم ملی، برگزاری اردوی جهادی، طراحی و ارائه لباس و پوشش مبتنی بر فرهنگ اسلامی ایرانی	س ۱، س ۲، م ۵، م ۳، م ۱، م ۲، م ۶
اعتبار نقش یادگیرنده	● نقش فعال، داوطلبانه و آگاهانه دانش‌آموز در فرآیند یاددهی - یادگیری، تقویت و توسعه روحیه پرسشگری، پژوهشگری، خلاقیت و کارآفرینی	● نقش فعال دانش‌آموز، جوشش از درون (خلاقیت)، اراده و خواست، بدون اجبار و اکراه، با انتخاب آگاهانه، با توجه به ظرفیت‌های نهفته در فرد، تقویت انس با قرآن، توسعه فرهنگ و سواد قرآنی، ترویج و تعمیق فرهنگ حیا و عفاف و حجاب	س ۱، س ۲، م ۱، م ۳، م ۴، م ۵، م ۸، م ۹
اعتبار نقش مرجعیت معلم	● مرجعیت معلم در هدایت تربیتی برای تقدم تزکیه بر تعلیم، غنی‌سازی محیط تربیتی و یادگیری، فعال‌سازی دانش‌آموزان در فرآیند یادگیری و تربیت‌پذیری و ترغیب آنان نسبت به یادگیری مستمر، ارتقاء صلاحیت‌های اعتقادی، اخلاقی، حرفه‌ای و تخصصی معلم	● وجود هادی و علمدار جهت تسهیل‌گری فرایند یادگیری جهت شکوفایی فطرت، خودتوانمندسازی هادی و علمدار، آمیختگی علم و عمل علمداران، پایبندی به آرمان‌های امام و شهدا و روحیه جهادی علمداران، برخورداری از علم نافع توجه به تزکیه و تهذیب نفس علمداران، گذراندن دوره‌های خاص با محتوای مشخص، پیاده‌سازی توحید در ساختار تزکیه و تعلیم، قرار دادن افراد در مسیر تحقق بر اساس جوشش از درون فرد، تدریس بر اساس قاعده اجمال و تفصیل؛ فعال کردن جوشش از درون فرد، توجه به عرصه‌های واقعی یادگیری (تجربه‌گرایی)؛ توجه به عمل و ایمان و تقوا (تحقق) در کنار هم	س ۱، س ۲، م ۳، م ۱، م ۵، م ۱۲، م ۱۱، م ۹، م ۱۰

جدول ۱. (ادامه)

۷۴

کد	مفاهیم استخراج شده از اسناد مکتب اسلامی سبزوار	مفاهیم موجود در سند برنامه درسی ملی	اصول مطرح در سند برنامه درسی
س ۱، س ۲، م ۱۱، م ۴، م ۷، م ۶	● تربیت و توانمندسازی خانواده‌ها، آموزش، پشتیبانی، هدایت، ایجاد انگیزه، ارزیابی، شبکه‌سازی از میان خانواده‌های توانمند، واگذاری نقش تربیت برعهده خانواده‌ها	● تقویت بنیان خانواده و تحکیم مناسبات خانوادگی و صلح‌رحم، کسب شایستگی‌ها و مهارت‌های لازم برای تشکیل و مدیریت خانواده مبتنی بر ارزش‌ها و معارف الهی و تعمیق آداب و سبک زندگی اسلامی - ایرانی دانش‌آموزان	اعتبار نقش خانواده
س ۱، س ۲، م ۴، م ۱۱، م ۱۲، م ۷	● تعادل بین نیازهای مادی و معنوی، تمام برنامه‌ها حول محور قرآن، از دل کتاب و حکمت تمام علوم و تمام فنون برای هر سن و زمانی قابل استخراج است، طراحی عرصه‌هایی جهت آموزش و حضور عملی دختران و پسران بر اساس نیاز حکمت‌جو و با توجه به بافت و امکانات هر شهرستان، تأکید بر گویش‌های محلی، طراحی و اجرای محتوا بر اساس ظرفیت و استعداد افراد	● برنامه‌های درسی و تربیتی باید به نیازهای گوناگون دانش‌آموزان و جامعه در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی در کلیه ساحت‌های تعلیم و تربیت تأکید کند	جمعیت
س ۱، س ۲، م ۳، م ۱، م ۲، م ۵، م ۴، م ۸، م ۷، م ۹	● عدم تفکیک سنی، عدالت جنسیتی، تأکید بر ارزش والا و حقیقی دختر و زن در نظام اجتماعی اسلام، تعریف فعالیت‌ها بر اساس ویژگی‌های جغرافیایی و فرهنگی، تأکید بر گویش‌های محلی، توجه به تفصیلات هر فرد نسبت به افراد دیگر، برنامه‌ریزی بر اساس استعداد و توانمندی و ظرفیت وجودی برای هر کس، انعطاف‌پذیری در برنامه‌ریزی	● تأکید بر ویژگی‌های مشترک، توجه به تفاوت‌های ناشی از محیط زندگی (شهری، روستایی، عشایری، فرهنگی و جغرافیایی)، جنسیتی و فردی دانش‌آموزان (استعدادها، توانایی‌ها، نیازها و علایق)، انعطاف‌پذیری	توجه به تفاوت‌ها
س ۱، س ۲، م ۳، م ۱، م ۲، م ۶، م ۴، م ۱۱	● تناسب و توازن در توجه به ساحت‌های تربیتی، همه‌جانبه‌نگری، رابطه دوسویه تربیت و تزکیه با تعلیم کتاب و حکمت، تجربه عرصه‌های واقعی در برنامه درسی (تعادل بین نظر و عمل)	● رعایت تعادل و پرهیز از افراط و تفریط و رعایت تناسب و توازن در توجه به ساحت‌های تعلیم و تربیت، هدف و محتوا و بهره‌گیری از روش‌های متفاوت در طراحی، تولید، اجرا و ارزشیابی	تعادل (همه‌جانبه‌نگری)
س ۱، س ۲، م ۲، م ۴، م ۱۰	● تربیت حکمت‌جو، تجربه عرصه‌های واقعی در برنامه درسی، مباحث معطوف به محیط خانه و خانواده، کسب مهارت حل مساله	● زمینه کسب شایستگی‌ها و مهارت‌های لازم برای استمرار و معنادار شدن یادگیری و پیوستگی تجارب یادگیری در زندگی	یادگیری مادام‌العمر

Y5

«فعالین این مجموعه دین اسلام را حق دانسته و آن را به عنوان نظام معیار می شناسند و به آن باور دارد و آگاهانه، آزادانه، شجاعانه و فداکارانه برای تکوین

و تعالی اخلاق خود و دستیابی به مرتبه‌ای از حیات طیبه و استقرار حکومت عدل جهانی مهدوی از آن تبعیت می‌نماید و به رعایت احکام و مناسک دین و موازین اخلاقی مقید می‌باشد. با توجه به این که قرآن مایه تبیین و روشنی همه چیز، «تبییناً لکل شی» و کتاب تشریع عالم است، سعی جدی بر این است که حکمت جویان (فرزندان) و خانواده‌ها اولاً انس با قرآن و ثانیاً تدبر در قرآن را محور همه فعالیت‌های خود قرار دهند» (گروهی از علمداران، ۱۳۹۶).

محوریت قرآن در این مجموعه، علاوه بر اجرا در ظاهر برنامه‌ها، در بطن و روح فعالیت‌ها نیز حاکم و جاری است که از برکات انس و تدبر در قرآن، درک عمیق از دین، پابرجایی بر اصول و امهات نظام اسلام، جامعیت و حاکم شدن نورانیت قرآن بر ذهن حکمت‌جویان و خانواده‌ها می‌باشد. توجه به کاربرد قرآن در زندگی، توجه به مفاهیم مستقیم و مصادیق روز ایات، اصلاح سبک زندگی جامعه، پاسخ به سؤالات و شبهات دینی، ارتقاء فن تبلیغ دینی، تنوع و جذابیت برخی از سایر برکات انس با قرآن کریم است (مبشری، صفری و اسفینی فراهانی، ۱۴۰۰).

● اصل تقویت هویت ملی در سند برنامه درسی ملی چه نسبتی با این اصل در برنامه درسی مکتب اسلامی سبزوار دارد؟

برنامه‌های درسی و تربیتی باید زمینه تقویت و پایداری هویت ملی را با تأکید بر تعمیق باورها و ارزش‌های اسلامی، فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، زبان و ادبیات فارسی، ارزش‌های انقلاب اسلامی، میهن‌دوستی، وحدت و انسجام فرهنگی، استقلال ملی و همبستگی اسلامی فراهم آورد (سند برنامه درسی ملی، ۱۳۹۱) و این مهم در مجموعه حاضر با ولایت‌مداری و پایبندی به آرمان‌های امام و شهدا، احساس همبستگی با اجتماع بزرگ ملی و آگاهی از آن و احساس وفاداری و همچنین فداکاری در راه آن؛ ساده‌زیستی و عقلانیت انقلابی در مدرسه، استقلال‌طلبی، مردم‌محوری، مجاهدت در راه احقاق حق مظلومان، آزاداندیشی، پیشرفت‌گرایی، روحیه جهادی، برگزاری مراسم دینی - مذهبی، شرکت در راهپیمایی‌ها و مراسم ملی، برگزاری اردوی جهادی، طراحی و ارائه لباس و پوشش مناسب متنوع زیبا و آراسته مبتنی بر فرهنگ اسلامی - ایرانی برای مربیان و دانش‌آموزان پسر و دختر در راستای تقویت هویت اسلامی ایرانی محقق می‌شود.

● اصل اعتبار نقش یادگیرنده در سند برنامه درسی ملی چه نسبتی با این اصل

در برنامه درسی مکتب اسلامی سبزوار دارد؟

از این مهم در سند برنامه درسی ملی به‌عنوان نقش فعال، داوطلبانه و آگاهانه دانش‌آموز در فرآیند یاددهی - یادگیری، تقویت و توسعه روحیه پرسشگری، پژوهشگری، خلاقیت و کارآفرینی یاد می‌شود.

مجموعه حاضر سعی وافری داشته که تمام برنامه‌های تزکیه و تعلیمی با توجه به کرامت انسانی از طریق واگذاری اختیار و دادن استقلال؛ بر اساس جوشش از درون، اراده و خواست، بدون اجبار و اکراه، با انتخاب آگاهانه و توجه به ظرفیت‌های نهفته در فرد و البته با هدایت هادی و ارشادکننده باشد تا به خواست و اراده خداوند متعال، انسان‌ها با جوشش از درون و اراده حقیقی، بدانند که اولاً انسان چه موهبت‌های خدادادی دارد و ثانیاً این جامعه و امت انقلابی ایران چه ظرفیت نهفته و عظیمی دارد که بدون نگاه به بیرون می‌تواند زمینه ایجاد تمدن نوین اسلامی را رقم بزند. از این رو علاوه بر توسعه روحیه پرسشگری، پژوهشگری، خلاقیت و کارآفرینی که در سند برنامه درسی ملی ذکر شده است به توسعه فرهنگ و سواد قرآنی، تعمیق تقوای الهی و مهارت خویش‌تن‌داری انتخابگری درست و تعالی بخش مستمر دانش‌آموزان، ترویج و تعمیق فرهنگ حیا و عفاف و حجاب متناسب با قابلیت‌ها و ظرفیت‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی تأکید شده است.

● اصل اعتبار نقش مرجعیت مربی در سند برنامه درسی ملی چه نسبتی با این

اصل در برنامه درسی مکتب اسلامی سبزوار دارد؟

درسند برنامه درسی ملی به نقش مرجعیت معلم در هدایت تربیتی برای تقدم تزکیه بر تعلیم، غنی‌سازی محیط تربیتی و یادگیری، فعال‌سازی دانش‌آموزان در فرآیند یادگیری و تربیت‌پذیری و ترغیب آنان نسبت به یادگیری مستمر توجه شده است. همچنین اشاره شده که باید زمینه ارتقاء صلاحیت‌های اعتقادی، اخلاقی، حرفه‌ای و تخصصی معلم فراهم شود. این امر در مجموعه یادشده توسط هادی و علمدار محقق می‌شود. هادی، نقش هدایت‌گر و برداشتن مانع از سر راه دانش‌آموزان را دارد؛ هیچگاه دخالت و تصدی‌گری نمی‌کند، بلکه زمینه‌هایی برای

رشد و شکوفایی فطرت را کشف می کند و مقابل مخاطب قرار می دهد. او با تدریس بر اساس قاعده اجمال و تفصیل و توجه به عرصه های واقعی یادگیری به فعال کردن حکمت جو و جوشش از درون به هدایت گری در مسیر تعلیم و تربیت مبادرت می ورزد.

علمداران نقش معاون، برنامه ریز و ترویج مکتب را برعهده داشته و می خواهند با سرلوحه قراردادن فرمایشات مقام معظم رهبری و با پایبندی به آرمان های امام و شهدا، توحید را در ساختار تزکیه و تعلیم پیاده سازی کنند. لذا می بایست از مسیری عبور کنند تا بتوانند شوند و تزکیه خود را بر هر چیز مقدم دارند تا عالمی متهتک نشوند و به راحتی پرده های عالم را ندرند و نیز سزاوار است علومی را بیاموزند و تجاری را کسب کند تا جاهل متنسک نشوند، بنابراین زمینه ارتقاء صلاحیت های اعتقادی، اخلاقی، حرفه ای و تخصصی ایشان از طریق گذراندن دوره های خاص با محتوای مشخص، توجه به تزکیه و تهذیب نفس، برخورداری از علم نافع، آمیختگی علم و عمل و از همه مهم تر خودتوانمندسازی محقق می شود. البته قابل ذکر است شاخصه هایی که در سند برنامه درسی ملی برای معلم ذکر شد، بیشتر در نقش علمداران این مجموعه دیده می شود و لازم است توانمندسازی و دانش افزایی هادی که ارتباط بیشتری با حکمت جویان دارد، مورد توجه بیشتری قرار گیرد.

● اصل اعتبار نقش پایه ای خانواده در سند برنامه درسی ملی چه نسبتی با این اصل

در برنامه درسی مکتب اسلامی سبزواری دارد؟

تقویت بنیان خانواده و تحکیم مناسبات خانوادگی و صله رحم، کسب شایستگی ها و مهارت های لازم برای تشکیل و مدیریت خانواده مبتنی بر ارزش ها و معارف الهی و تعمیق آداب و سبک زندگی اسلامی - ایرانی دانش آموزان از ویژگی هایی است که در سند برنامه درسی ملی ذکر شده است.

در نظرسنجی از علمداران سبزواری، خانواده پس از قرآن محوری، به عنوان بازوی توانمند فعالیت های این مجموعه به شمار می رود و معتقدند: « خانواده محیط اصلی و حقیقی تزکیه و تعلیم انسان است. در اسلام محیط خانواده اصالت دارد و روی آن تأکید بسیار ویژه شده است که سعادت و شقاوت یک فرد ارتباط زیادی

با محیط خانوادگی حتی پیش از تولد فرزند دارد. متأسفانه فراموشی این اصل باعث می‌شود که وظیفه اصلی مادر و پدر در خانواده فراموش شود، چرا که در فضای جامعه امروزی، خانواده گمان می‌کند باید فرزندش را در محیطی گذاشته تا آموزش و تعلیم فرزندش انجام شود و خود او هیچ مسئولیت دیگری ندارد و حتی در امور تربیتی و ترکیه‌ای نیز همین تصور وجود دارد».

از این رو، در یک ساختار منظم و تعریف شده ظرفیت‌یابی، برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌ها را برعهده خود خانواده‌ها قرار داده و فعالیت خانواده‌ها را در سراسر کشور راهبری می‌کنند. این حرکت با هدف تقویت بنیان خانواده که در سند برنامه درسی ملی آمده است، همراستا می‌باشد و علاوه بر تحکیم مناسبات خانوادگی، تربیت و آموزش خانواده‌ها هم مورد توجه قرار گرفته است.

از سوی دیگر در راستای تحقق هدف دوم سند برنامه درسی ملی، مجموعه مذکور به ارائه مباحث معطوف به خانه و خانواده جهت کسب مهارت‌های تشکیل خانواده پرداخته و از طریق آموزش مباحث کسب رزق و روزی حلال و آشنایی با آن در حلقه‌های معرفتی حکمت‌جویان موجب می‌شود تا مهارت‌ها و هنرهای مختلفی را در عرصه عمل و کار یاد بگیرند به‌عنوان مثال پسران در عرصه‌هایی همچون کشاورزی، دامداری، تجارت و بازار و دختران در قالی بافی، خیاطی و طراحی دوخت لباس اسلامی ایرانی فعالیت می‌کنند

● **اصل جامعیت در سند برنامه درسی ملی چه نسبتی با این اصل در برنامه درسی مکتب اسلامی سبزوار دارد؟**

سند برنامه درسی ملی توجه به نیازهای گوناگون دانش‌آموزان و جامعه در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی در کلیه ساحت‌های تعلیم و تربیت تحت عنوان جامعیت ذکر نموده است.

طبق مصاحبه با علمداران، از آنجایی که مجموعه حاضر به تازگی فعالیت خود را آغاز نموده است، در حال گسترش فعالیت‌ها در استان‌های مختلف ایران می‌باشد و با توجه به شرایط محیطی و اقتضای مسائل زندگی در هر استان برنامه‌ریزی متناسب با آن استان در اولویت فعالیت‌ها قرار گرفته است و سعی بر این است تا نیازهای ملی و منطقه‌ای استان‌ها مورد توجه قرار گیرد و البته

فاصله بین وضع موجود تا وضع مطلوب دستیابی به این هدف زیاد و نیازمند طرح ریزی است.

● اصل توجه به تفاوت‌ها در سند برنامه درسی ملی چه نسبتی با این اصل در برنامه درسی مکتب اسلامی سبزوار دارد؟

تأکید بر ویژگی‌های مشترک، توجه به تفاوت‌های ناشی از محیط زندگی (شهری، روستایی، عشایری، فرهنگی و جغرافیایی)، جنسیتی و فردی دانش‌آموزان (استعدادها، توانایی‌ها، نیازها و علایق)، انعطاف‌پذیری از شاخص‌های توجه به تفاوت‌ها در سند برنامه درسی ملی است.

در این مجموعه آموزشی، تأکید بر ارزش والا و حقیقی دختر و زن در نظام اجتماعی اسلام، رسالت‌های زن انقلابی، نقش قیمتی مادر و همسر در خانواده، وظایف و مسئولیت‌های مرد در خانواده و جامعه و نقش مرد در سازندگی کشور از جمله مواردی است که چه به صورت نظری و چه در مرحله عمل و کارکرد توجه زیادی به آن شده است و بر اساس ویژگی جغرافیایی و فرهنگی شهرهایی که مکتب در آن فعالیت می‌کند، عرصه‌های عمل متفاوت و نوع فعالیت حکمت‌جویان تعریف می‌شود. و این موضوع با اصل توجه به تفاوت‌ها در سند برنامه درسی مشابه می‌باشد. از سوی دیگر تأکید بر گویش‌های محلی یکی از ضرورت‌هایی است که مورد توجه قرار گرفته است، چرا که معتقدند «با از بین رفتن گویش‌ها، زبان‌ها از بین می‌رود». همچنین معتقدند: «تفصیلات هر شخصی با شخص دیگر متفاوت است و هر انسانی آن روح بلند و الهی‌اش را دارد و دارای کرامت است»، بنابراین افراد را در امور دنیایی مقایسه نمی‌کنند و بر اساس این مقایسه تفکیک‌های ذهنی و خارجی به وجود نمی‌آورند و در تعلیم و تربیت تفکیک سنی قائل نیستند، بلکه با انعطاف‌پذیری در برنامه‌ریزی، بر اساس استعداد و توانمندی و ظرفیت وجودی، حکمت‌جویان را در سطوح مختلف تعلیم قرار می‌دهند.

● اصل تعادل در سند برنامه درسی ملی چه نسبتی با این اصل در برنامه درسی مکتب اسلامی سبزوار دارد؟

در سند برنامه درسی ملی به رعایت تعادل و پرهیز از افراط و تفریط و رعایت تناسب و توازن در توجه به ساحت‌های تعلیم و تربیت، هدف و محتوا و بهره‌گیری

از روش‌های متفاوت در طراحی، تولید، اجرا و ارزشیابی از برنامه‌ها تأکید شده است.

در اسناد نهاد مردمی فوق‌الذکر نیز، در راستای تأکید به تناسب و توازن در توجه به ساحت‌های تعلیم و تربیت آمده است: «برای رسیدن به تمدن اسلامی و جامعه توحیدی باید طرحی جامع تدوین و محقق کرد. لذا باید توجه داشت که مکتب اسلامی تک بعدی نیست و به مساله تعلیم و تربیت به تنهایی نگاه نمی‌کند و نظام توحید را در اقتصاد، سبک زندگی و درمان و ... تا حد قابل توجهی پیاده کرده و هنوز در مسیر تحقق این مهم هست». علاوه بر موارد مطرح در سند، تعادل بین نظر و عمل در برنامه‌ریزی‌ها با حضور در عرصه‌های واقعی و سفر و تعادل بین نیازهای مادی و معنوی و رابطه دوسویه تربیت و تزکیه با تعلیم کتاب و حکمت مورد توجه بوده و علم همراه با تربیت به عنوان میزان و سعادت‌آور تلقی شده است.

● **اصل یادگیری مادام‌العمر در سند برنامه درسی ملی چه نسبتی با این اصل در برنامه درسی مکتب اسلامی سبزوار دارد؟**

طبق سند برنامه درسی ملی یادگیری مادام‌العمر به این موضوع اشاره دارد که برنامه‌های درسی و تربیتی باید زمینه کسب شایستگی‌ها و مهارت‌های لازم برای استمرار و معنادار شدن یادگیری و پیوستگی تجارب یادگیری در زندگی را برای دانش‌آموزان تأمین کند. با این‌که در مجموعه حاضر به این نکته صراحتاً اشاره نشده است ولی شواهد نشان می‌دهد که این امر با پرورش حکمت‌جو تحقق می‌یابد، چنانچه یکی از مصاحبه‌شوندگان اشاره می‌کند: «ما به بچه‌هایمان نمی‌گوییم دانش‌آموز و یا حتی حکمت‌آموز، بلکه می‌گوییم حکمت‌جو. حکمت آن حلمی است که بعد از علم می‌آید و ثمره‌اش این است که این انسان می‌داند که کجا، جای چه چیزی است؟ چه کاری را چه زمانی و به چه دلیلی انجام دهد؟ در واقع حکمت تحلیل بعد از علم است و اگر ما بچه‌ها را به این مرحله برسانیم در تمامی مراحل زندگی می‌توانند به درستی تصمیم بگیرند، این امر مهم‌تر از حجم اطلاعاتی است که در مدرسه به بچه‌ها داده می‌شود و نیازمند صبوری است». بر این اساس در اسناد این مجموعه بر تجربه عرصه‌های واقعی در برنامه

درسی تأکید شده و به افراد قدرت کسب دانش، ارزش‌ها، مهارت‌ها و فهمی را می‌دهند که در سراسر زندگی به آن‌ها نیاز خواهند داشت و با اطمینان و خلاقیت و لذت بردن از کلیه وظایف، شرایط و محیط، آن را به کار خواهند برد.

● اصل جلب مشارکت و تعامل در سند برنامه درسی ملی چه نسبتی با این اصل در برنامه درسی مکتب اسلامی سبزوار دارد؟

فراهم‌سازی زمینه مشارکت و تعامل مؤثر معلمان، دانش‌آموزان، خانواده‌ها و سایر گروه‌های ذینفع، ذیربط و ذی‌صالح در طراحی، تولید، اجرا و ارزشیابی برنامه‌ها یکی دیگر از اصول مطرح در سند برنامه درسی ملی است.

در مجموعه یاد شده، بحث مشارکت اجتماعی و داشتن روحیه جمعی در طراحی و اجرای برنامه‌ها مطرح می‌باشد، به ویژه همراهی و مشارکت خانواده‌ها در این مهم ستودنی است. همکاری و تعاون در مسائل تزکیه و تعلیمی، رشد و ارتقاء در این مسیر، بررسی فعالیت‌های انجام شده و برنامه‌ریزی برای آینده، مسئله فرزندانوری و ازدواج آسان، عملیات‌های اقتصادی با محوریت تولید محصولات طیب و سالم از مهم‌ترین دستور کارهای این جمع است (گروهی از علمداران، ۱۳۹۷).

از سوی دیگر تعاملات این نهاد مردمی با سایر نهادهای انقلابی و کسب مشورت و یاری جستن از آن‌ها، حضور در حوزه‌های علمیه، جلسات شهری، برقراری ارتباط با افراد دغدغه‌مند عرصه تعلیم و تربیت در جهت شناخت نیازهای اولیه کشور، راه حل تأمین و یا اصلاح این نیازها و آموزش‌های عملی و کاربردی موجب شکل‌گیری شبکه بزرگی از خانواده‌های توانمند و افراد دغدغه‌مند در این عرصه‌ها شده است.

● اصل یکپارچگی و فراگیری در سند برنامه درسی ملی چه نسبتی با این اصل در برنامه درسی مکتب اسلامی سبزوار دارد؟

منظور از یکپارچگی و فراگیری در سند برنامه درسی ملی اشاره دارد به این که برنامه‌های درسی و تربیتی باید برای تمام دانش‌آموزان (دانش‌آموزان عادی، دانش‌آموزان با نیازهای ویژه و استعدادهای درخشان) به صورت به هم پیوسته و یکپارچه طراحی و تدوین شود و با رعایت انعطاف‌پذیری، با نیازهای هریک

از گروه‌های دانش‌آموزان با نیازها و استعدادهای خاص انطباق و سازگاری داده شود.

در مصاحبه انجام شده با یکی از علمداران مجموعه سبزوار اقدامات عملیاتی مرتبط با این اصل چنین مطرح شده است:

«مسیر عمومی تعلیم و تعلّم فاقد یک مسئله مهم و حیاتی است و آن نداشتن نقشه جامع در هر علم و رشته است. به‌دست آوردن اجمال متقن و صحیح، شناخت کلّ مسئله قبل از ورود به جزئیات، داشتن نقشه جامع و کاربردی از علم، جزء مبانی تعلیم و تعلّم در فعالیت‌های ما است که سیره علمی اهل بیت که خزینه‌های علم هستند نیز همین بوده ولیکن با تأسف بسیار به‌خاطر سیطره تمدّن غرب بر روش تعلیمی جهان، مسیر کنونی تعلیم و تعلّم، حرکت از جزئیات بدون رسیدن به کلّ و نقشه جامع است».

همچنین مصاحبه‌شونده دیگری در این خصوص اذعان داشته‌اند: «تأکید بر لزوم تفکیک بر اساس سنّ و پایه تحصیلی و بی‌توجهی به ظرفیت‌های درونی افراد، یکی از خطاهای ساختار تعلیم و تربیت کنونی کشور است و از آنجا که منزلت، میزان فهم و ظرفیت انسان‌ها امری است که فقط خداوند متعال به آن عالم است، نمی‌توانیم به‌طور قطعی و جبری افراد را بر اساس سن و پایه تحصیلی طبقه‌بندی کنیم؛ لذا سعی کرده‌ایم به افراد اجازه دهیم که بر اساس خواست و اراده، ظرفیت و فهم خود در مقاطع و سطوح مختلف حضور داشته باشند و جبری بی‌پایه بر آن‌ها حاکم نباشد».

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی تطبیقی اصول مطرح در سند برنامه درسی ملی با اسناد موجود در مکتب اسلامی سبزوار انجام شد. بررسی نتایج به‌دست آمده با پیشینه پژوهشی نشان می‌دهد، اصل تقویت هویت ملی در هیچ‌کدام از پژوهش‌ها مورد توجه قرار نگرفته است.

اصل دین‌محوری از مهم‌ترین اصول مطرح در مجموعه یادشده است و با یافته‌های پژوهش انجام شده در خصوص مدرسه کالواری در هلند جنوبی که یک مدرسه خصوصی مسیحی است و به ارائه مباحث کتاب مقدس جهت پرورش حکمت در دانش‌آموزان

اهتمام می‌ورزد، همراهی می‌باشد.

بررسی تطبیقی اصل اعتبار نقش یادگیرنده و اعتبار نقش جامعیت معلم نشان داد که در مجموعه حاضر به جای دانش‌آموز از حکمت‌جو یاد می‌شود و به جای معلم از عنوان **هادی** استفاده می‌شود که نقش هدایت‌گر و برداشتن مانع از سر راه دانش‌آموزان را دارد. همچنین **علمداران** نقش معاون، برنامه‌ریز و ترویج مکتب را برعهده دارند. بررسی سایر پژوهش‌ها نشان می‌دهد که تأکید بر یادگیرنده و معلم در تمامی پژوهش‌های انجام شده مورد توجه قرار گرفته شده است.

اصل اعتبار نقش خانواده از دیگر نتایجی است که در مجموعه حاضر مورد توجه جدی قرار گرفته و علاوه بر شاخص‌های مطرح در سند برنامه درسی ملی، در مجموعه حاضر تحکیم مناسبات خانوادگی، تربیت و آموزش خانواده‌ها هم مورد توجه قرار گرفته است، نتایج سایر پژوهش‌ها نشان می‌دهد در مدرسه بین‌المللی حکمت، مدرسه کالواری و پژوهش‌های استنبرگ نیز به موضوع خانواده توجه شده است.

درخصوص توجه به اصل جامعیت، نتایج نشان می‌دهد وضعیت موجود در مجموعه حاضر فاصله زیادی با وضعیت مطلوب دارد و لازم است در این خصوص تلاش نماید. این اصل با نتایج پژوهش کاستنر، اشنایدر و هندرسون و استنبرگ همسو می‌باشد. اصل توجه به تفاوت‌ها از نظر عدم تفکیک سنی، تأکید بر گویش‌های محلی، تناسب محتوای آموزشی با شرایط استانی، منطقه‌ای و محلی از موارد مورد توجه در نهاد مردمی فوق‌الذکر می‌باشد که با اصول مطرح در مدرسه کالواری و نتایج پژوهش استنبرگ همخوانی دارد.

اصل تعادل و پرهیز از افراط و تفریط و رعایت تناسب و توازن در توجه به ساحت‌های تعلیم و تربیت از سایر موارد مطرح شده می‌باشد که مورد توجه مکتب اسلامی سبزوار بوده و علاوه بر نکات فوق به تعادل بین نظر و عمل در برنامه‌ها توجه دارد و با نتایج پژوهش رولی همسو می‌باشد.

اصل یادگیری مادام‌العمر در مجموعه حاضر با پرورش حکمت‌جو تحقق می‌یابد و ثمره‌اش این است که این انسان می‌داند که کجا، جای چه چیزی است؛ چه کاری را چه زمانی و به چه دلیلی باید انجام دهد و نتایج آن همسو با بررسی‌های انجام شده در مدرسه کالواری و رولی است.

اصل جلب مشارکت و تعامل نشان می‌دهد مجموعه حاضر علاوه بر تعاملات درون سازمانی، با سایر نهادهای مردمی و انقلابی در رسیدن به اهداف خود تعامل و مشارکت جدی دارد. این مهم در نتایج پژوهش‌های کاستنر، اشنایدر و هندرسون؛ استنبرگ و آدامز مشاهده می‌شود.

اصل یکپارچگی و فراگیری از طریق طراحی نقشه جامع علمی و حرکت علمی از اجمال به تفصیل و کل به جزء در مجموعه حاضر در حال پیاده‌سازی است و نتایج این بررسی با فعالیت‌های مدرسه کالواری در هلند جنوبی همسو می‌باشد.

پژوهش حاضر با توجه بر محدودیت‌های زمانی و مکانی و عدم وجود اسناد مکتوب مکفی در هر یک از مؤلفه‌های برنامه درسی و همچنین محدود شدن پژوهش به روش تطبیقی و دشواری تعمیم پیشنهاد می‌کند، ساختار حاضر به صورت آزمایشی در برخی مدارس پیاده‌سازی شود و پس از بررسی دقیق نقاط قوت و ضعف و اصلاح آن، به گسترده‌سازی ساختار اقدام شود.

از سوی دیگر پژوهش‌هایی به واکاوی چگونگی تجربه زیسته علمداران مجموعه پرداخته و با بررسی چرایی و دلایل زیربنایی اقدامات حاضر، به مقایسه و طبقه‌بندی نقاط قوت و ضعف مدیریت مجموعه و ارائه راهکارهای عملی پرداخته شود. همچنین باتوجه به خروجی مقطع ابتدایی پژوهش‌هایی جهت بررسی وضعیت موجود دانش‌آموزان براساس ملاک‌های مجموعه و مقایسه آن با وضعیت مطلوب طراحی و براساس آن چشم‌اندازی جهت ادامه صحیح این مسیر ترسیم گردد.

تشکر و قدردانی

از آنجایی که پژوهش حاضر در راستای طرح پژوهشی مجرا (مدارس جریان ساز) صورت گرفته است، پژوهشگران این مقاله، بر خود لازم می‌دانند از مساعدت مدیران هسته پژوهشی مجرا، خانم دکتر شفیعی و خانم دکتر دیالمه تشکر و قدردانی نمایند.

- اسماعیل زاده، حمید (۱۴۰۱). تحقق نظام توحید در ساختار تزکیه و تعلیم. <https://rahetamaddon.ir/1398/09/26/1944/>
- آمدی، عبدالواحد بن تمیمی (۱۳۸۶). *غرر الحکم و درر الکلم*، ج ۳، ۲، ۱، ۶، ترجمه: رسولی محلاتی، سید هاشم. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- الکراجکی، محمد بن علی (۱۴۱۰ ق). *کنز الفوائد*. قم: دار الذخائر.
- اشرفی سلطان احمدی، زینب، کیهان، جواد، ملکی آوارسین، صادق. یاری حج عطالو، جهانگیر (۱۴۰۰). طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت دینی در دوره پیش دبستانی. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*. ۶(۱): ۳۰-۷.
- امانی طهرانی، محمد (۱۳۹۶). *هدف از تغییر برنامه های درسی در راستای سند برنامه درسی ملی*. رشد معلم. ۳۰۷: ۹-۴.
- آقازاده، احمد (۱۳۸۹). *آموزش و پرورش تطبیقی*. تهران: سمت.
- بهرامیان، سمیه. ناد، محمد علی. کریمی، فریبا (۱۳۹۹). شناسایی مؤلفه های مدرسه شاد در نظام آموزش ابتدایی ایران بر مبنای فرهنگ ایرانی - اسلامی. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*. ۵(۳): ۳۳-۶۰.
- بینش، مرتضی. کشتی آرای، نرگس. یوسفی، علیرضا. یار محمدیان، محمد حسین (۱۳۹۳). تجربه زیسته دانش آموزان از مدرسه: راهنمای عمل برنامه درسی. *پژوهش های برنامه درسی*. ۴(۱): ۸۴-۶۱.
- رحمانی، نیره (۱۳۹۸). طراحی الگوی رهبری حکمت محور از منظر آموزه های اسلامی در مدارس. *رساله دکتری رشته مدیریت آموزشی*. دانشکده علوم تربیتی. دانشگاه امام صادق (ع) - پردیس خاوران.
- رحمانی، نیره. دیالمه، نیکو (۱۳۹۸). الگوی رهبری حکمت محور از منظر اسلام در سازمان های آموزشی. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*. ۳(۴): ۷۸-۵۳.
- شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۱). *سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: گروهی از علمداران (۱۳۹۶). *مکتب اسلامی، تحقق نظام توحیدی در ساختار تزکیه و تعلیم*.
- گروهی از علمداران (۱۳۹۷). *بسته راهبردی علمداران*.
- مبشری، محمد تقی. صفری، محمود. اسفینی فراهانی، مهدیه (۱۴۰۰). تأثیر حفظ موضوعی قرآن بر میزان خودکارآمدی دانش آموزان دختر متوسطه اول شهرستان فراهان. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*. ۶(۴): ۱۰۳-۱۲۲.
- متقی، علی بن حسام الدین (۱۴۱۹). *کنز العمال فی سنن القوال و الاحوال*. بیروت. لبنان.
- عباسی، لطفاله. فضلی خانی، منوچهر (۱۳۹۴). بررسی تطبیقی برنامه درسی ملی با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. تهران: مطالعات اجتماعی آموزش و پرورش.
- نوروزیان امیری، سید محمد. خلخالی، علی. شکیبایی، زهره (۱۳۹۸). مفهوم سازی مدیریت حکمت بنیان مدرسه. *مدیریت مدرسه*. ۷(۱): ۲۲-۱.

REFERENCES

- Adams, A. (2007). "Developing Leadership Wisdom", *International Journal of Leadership in Public Services*, 3(2), 39 – 50.
- Castner, A., Schneider, J. & Henderson, J. (2020). Curriculum Wisdom and Educational Leadership. *Oxford university*, 5(2), 159-172.

- Harms.B(2014). *Reflections on Wisdom in Education*.
- Huisheng.T(2007). Educational wisdom and intellectual teachers are called on by the times. *Front. Educ*, 2(1), 119-132.
- Kaur,K(2013). Leadership Wisdom: from the annals of History. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM) e-ISSN: 2278-487X, p-ISSN: 2319-7668* 12(3).1-13
- Kunzmann, U., & Baltes, P. B. (2005). The psychology of wisdom: Theoretical and empirical challenges. In *A handbook of wisdom: Psychological perspectives* (pp. 110-135). Cambridge University Press.
- Sternberg, R. J. (2001). Why schools should teach for wisdom: The balance theory of wisdom in educational settings. *Educational psychologist*, 36(4), 227-245.
- Sternberg, R. J. (2009). Academic Intelligence is not Enough! WICS: *An Expanded Model for Effective Practice in School and in Later Life*. A paper commissioned for the conference on Liberal Education and Effective Practice.
- Rowley, J.(2006). "What do we need to know about wisdom?. *Management Decision*", 44(9), 1246-1257.